

Museologiasta henkeä uuden museolain kirjaimeen

Anne Isomursu

Pauliina Kinanen (toim.) 2007. Museologia tänään. Suomen museoliiton julkaisuja 57. Jyväskylä: Suomen museoliitto. 339 s.

Suomenkielistä museologista kirjallisuutta on vielä vähän. Tähän mennessä julkaistut kotimaiset teokset on kirjoitettu jonkinlaisiksi museotyön tekemisen periaateohjelmiksi. Museoammattillista käsikirjastoa hyvistä työtavoista saamme vielä odottaa. Pitkään museoalalla työskennelleenä kaipaisin kovasti myös keskustelua museoalan päämääristä ja sen tuottamista sisällöistä. Taidemuseopuolella tämänkaltaista arvopohdintaa on pitänyt yllä Valtion taidemuseon kehitysyksikkö Kehys. Kulttuurihistoriallisten museoiden kehitysodotukset sen sijaan ovat aikojen kuluessa turhaan kohdistuneet Museovirastoon, jonka tehtäviin maamme museolaitoksen seuraaminen ja yleinen kehittäminen lakisääteisesti kuuluu.

Tässä tilanteessa museoalan keskusjärjestönä toimiva Suomen Museoliitto on tehnyt useita kulttuuritekoja. Se on julkaissut jo vuonna 1988 ensimmäisen version Jouko Heinosen ja Markku Lahden kirjasta *Museologian perusteet*. Tuorein painos siitä otettiin vielä vuonna 2001. Teosta on käytetty oppikirjana, vaikka se ei yksityiskohtaisia työselostuksia tarjoakaan. Lisäksi siitä puuttuu kokonaan valokuvakokoelmia koskeva problematiikka.

Myös artikkelikokoelma *Museologia tänään* on Museoliiton tuotantoa. Artikkeleiden sisällöllinen skaala on yhtä laaja kuin museoalan tehtävien kirjo. Museosta ja museologiasta kirjoitetaan myös historiallisesta näkökulmasta. Useimmat kirjan puheenvuorot ovat puuduttavankin tuttuja Museoliiton ja Kehyksen seminaareihin osallistuneille. Artikkelikokoelma rakentuu neljästä pääluvusta, joiden tarkoitus on esitellä museologiaa tieteenä, museoiden suhdetta yhteiskuntaan, museokokoelmia ja museota viestijänä. Viimeiseksi – varmaankin tietä tulevaisuuteen viittomaan – on *Museologia tänään* -julkaisuun sijoitettu osio museosta viestijänä. Siinä käsitellään museopedagogiaa ja verkkomuseon ajatusta. Perinpohjaisempien pääartikkelien rinnalla tarjotaan lyhyempiä kainaloartikkeleita.

Artikkelien taso vaihtelee. Muutama jää kömpelön käsiteanalyysin tasolle ja olisi kannattanut jättää pois. Teoksen toimittajan, Pauliina Kinasen, urhea yritys referoida ilmeisen epäonnistunutta museoiden tutkimustoimintaa koskevaa kyselyäkään ei tuo teokseen lisäarvoa. Kun kysely lähetettiin 160 museonjohtajalle ja vastauksia saatiin vain 45, ei tulosten esittäminen prosenttilukuina tosiaankaan lisää tulosten validiteettia tai reliabiliteettia.

Uusittu vuonna 2006 voimaan tullut museolaki edellyttää museoilta aikaisempaa tarkempaa toiminnan suunnittelua ja arviointia. *Museologia tänään* johdattaakin itsearviointiin työhön ja on siis oppikirjanakin hyödyllinen.

Suomalainen museoammattikunta on niin pieni, että moni kirjoittajista on ollut valmis-telemassa lakia. Uutta näkökulmaa suomalaisen museologian keskusteluun tuo Elina Heikan jäsenyys visuaalisen kulttuuriperinnön käsitteestä ja siitä, miten visuaalista kulttuuriperintöä pitäisi vaalia. Kulttuuriperinnön tallentamistehtävä on meillä tähän asti ymmärretty esineistön tallentamistehtävänä. Nyt visuaalinen kulttuuriperintö mainitaan laissakin ensimmäistä kertaa tasa-arvoisena aineellisen rinnalla. Heikka ihmettelee, miksi visuaalinen perintö usein asetetaan aineellisen perinnön vastakohtaksi, vaikka kuvillakin on esineluonteensa.

Museosektorin yhteiskunnallinen vaikutus?

Museopedagoginen yhdistys Pedaali palkitsi *Museologia tänään* -julkaisun Vuoden 2008 museopedagogisena tekona. Julkaisua kiitettiin siitä, että se nostaa museoiden yleisötyön muiden perinteisten museotoimintojen rinnalle. Julkisia menoja karsivassa Suomessa museopedagogiasta onkin tullut museolaitoksen vastaus museoiden tarpeellisuutta kyseenalaistaville. Museot haluavat siis kertoa menneisyydestämme koululaisille ja muulle yleisölle.

Millaisia kertomuksia museoilla on kerrottavana? Lukiessani *Museologia tänään* -teosta alkoi mielessäni poltella kysymys, miksi artikkeleissa niin huolellisesti vältellään kysymystä museoiden tuottamista sisällöistä. Pitäisihän olla sanottavaa jos kerran haluaa viestiä. Onko museoilla uskallusta sanoa? Onko museosektorilla yhteiskunnallista vaikuttavuutta? Missä asioissa museoilla pitäisi olla sanottavaa?

Iahduttava yllätys teoksessa onkin Kalle Kallion ansiokas jäsenitys sisältötuotannon mahdollisuuksista artikkelissa, joka pohti museon yhteiskunnallisia tehtäviä. Kun muut kirjoittajat referoivat lähinnä museotyön muuttuneita tai muuttuvia keinoja, Kallio puhuu sisällöistä. Hänen mukaansa museo voi parhaimmillaan tukea identiteettiyötämme ja auttaa ihmisiä paikantamaan itsensä ajassa ja paikassa. Kallio esittelee museotyön itsearviointin työkaluja ja perää myös ammatillista itsekritiikkiä.

Kaiken lamanjälkeisen säästämisen keskellä olenkin ihmetellyt, millaisessa erityisessä suomalaisen museosektori vuosikymmenestä toiseen saa valtiovallan suojeluksessa olla. On vaikea kuvitella muuta instituutiota, joka on voinut vuodesta toiseen tarjota yhtä vaatimatonta sisältöä. Ajatelkaapa esimerkiksi kulttuurihistoriallisten museoiden perusnäyttelyiden nimellä kulkevia, messuestetiikalla esiteltyjä, ristiriidattomia ja nostalgisia kotiseutukuvia. Vaikka museologit kirjoittavatkin museon paradigmojen muuttumisesta, minusta näyttää ilmeiseltä, että toteutetut näyttelyt ovat edelleenkin peräisin kansallisuusaatteen syytötehtaasta. Pahvikulissit vain heiluvat suttuisin reprovalokuvien lavastettujen esineiden ympärillä. Kokoelmista ja näyttelyistä puuttuu esimerkiksi kokonaan nuorison kulttuuri. Suomalainen museosisällöntuottaja ei ota riskejä, koska ohranana häärivää kunta-rahhoittajaa ei saa ärsyttää.

Ammatillisesti hoidettu ja valtion rahoittama museoala ei ole meillä hankkinut mainetta kansallisten myynten kumoajana, mutta paikallisesti museoita käytetään myös poliittisesti tarkoituksenmukaisten totuuskien tuottamiseen. Äärimmäisenä esimerkkinä voisi mainita hiljattain avatun Lapuan kaupungin rahoituksella toimivan Lapuan Liike –museon. Se juhlii Vihtori Kosolaa kansanjohtajana, vaikka historian tutkimuksen puolelta on käynyt ilmeiseksi, että Kosolan rooli oli lähinnä toimia keulakuvana suurteollisuuden rahoittamalle ja Kaj Donnerin suunnittelevalle ja organisoimalle toiminnalle. Lapualla halutaan voimaantua menneen voimalla, vaikka itse asiassa heikäläisiä talonpoikia oikeastaan vedettiin näästä.

Kallio avaa tähän nostalgiaterapiaan uuden näkökulman hyödyntäen käsitettä *historiakulttuuri*. Se sisältää ”historiallisia merkityksiä kantavat objektit ja paikat sekä yksilöiden ja yhteisöiden käsitykset menneestä eli historiallisen muistin.” Museot ovat antikvariaattien, muistojen, laulujen, muistomerkkien, lehtijuttujen, roolipelien ja muistopäivien ohella keskeinen osa historiakulttuuria. Lisäisin joukkoon vielä pinon kirjallisuutta ja huutokaupat. Kysymys on siis melkoisesta bisneksestä. Sillä on esteettinen puolensa, jolla menneisyyttä elävöitetään, ja poliittinen ulottuvuutensa identiteettipolitiikassa ja erimielisyyksissä tulkinnoista. Kuten Kallio huomauttaa, historia tarjoaa rajattomasti mahdollisuuksia kommentoida nykypäivän yhteiskuntaa. Historiakulttuurin ulottuvuudet kietoutuvat sen kogni-

tiivisiin ulottuvuuksiin eli tutkimuksen käytäntöihin, lähdekritiikkiin ja teorianmuodostukseen.

Museoalan kansainvälisessä historiassa on toki esimerkkejä itsekritiikistä. Esimerkiksi 1970-luvun vasemmistoradikalismien seurauksena hollantilaiset museonäyttelyiden tekijät eivät halunneet esitellä Indonesiasta kolonialismin aikana koottuja aarteita pariin vuosikymmeneen. Amsterdamissa toimivassa antropologisessa Tropen-museossa aarteiden tilalle laadittiin maailmankauppaa kuvaava, todella kuivakka mutta taatusti asiapitoinen julistenäyttely, joka ei varmaankaan toimisi enää tänä päivänä.

Uusia tekemisen tapoja pitää kuitenkin etsiä. Rohkeana suomalaisena tekemisenä pidän esimerkiksi Lapin maakuntamuseon näyttelyä, jossa käsitellään koko maakunnan puolen vuosisadan traumaa, Kemijoen valjastamista, lohien katoamista ja energian viemistä etelän teollisuuteen. Tässä näyttelyssä muutkin kuin akateemiset, keskiluokkaiset lappilaiset voivat kohdata menneisyyttään.

Sotasaaliin esittely on ollut museon alkuperäisiä perustehtäviä ja kokoelmissa on monenlaista eettistä painolastia. Suomessakin saatiin aikaan pieni kiista, kun kaksi opiskelijaa halusi selvittää, kuuluuko Valtion taidemuseon kokoelmiin teoksia, joiden proveniensi natsivallan ajalta saattaisi olla hämärä. Mitään ihmeellisempää ei paljastunut ja keskustelua nousi lopulta vain siitä, millä ehdoilla ja millaisesta maksusta ulkopuolisen tutkijan voi päästää kokoelman säilytystiloihin. Episodin olisi pitänyt mielestäni havahduttaa kyselemään, millaisia luurankoja meidän säilytystiloissamme on.

Ihmettelen esimerkiksi, että Suomessa Kulttuurien museo voi kenenkään älähtämättä esitellä keväällä 2008 avatussa näyttelyssään jatkosodan aikana Itä-Karjalasta ”kerättyjä” kansankulttuurin esineitä. Totuudeksi kelpaa edelleen 1900-luvun alkupuolen oikeistoradikaalien ajatus esineistön pelastamisesta. Ovatko näyttelyn tekijät todellakin AKS:n väen kanssa samaa mieltä, että esineistö on suomalaista kulttuuriperintöä ja meidän kulttuuriperintömme uhkasivat venäjänkieliset karjalaiset, joiden tyhjien kylien aitoista tätä heidän omaisuuttaan kerättiin. Kylät olivat tyhjiä, koska suomalaiset olivat saksalaisten aloitteesta vieneet venäjänkieliset itäkarjalaiset keskitysleireille. Tällaiseen vanhentuneeseen suursuomalaiseen käsitykseen pitäydytään siitakin huolimatta, että ensimmäiset tutkimukset suomalaisten Karjalassa suorittamasta etnisestä puhdistuksesta julkaistiin jo 1980-luvulla.

Kuten Kalle Kallio mainitsee, vaikka ideologialla on sanana ikävä kaiku, se kuuluu osana kulttuurisiin järjestelmiin. Olenkin hänen kanssaan samaa mieltä siitä, ettei arvovapaata museota voi olla: ideologiset lähtökohdat pitäisi osata tunnistaa ja tiedostaa. Museoalan ammatillisessa jatkokoulutuksessa on tuotava entistä enemmän esille tutkimuksen seuraamista ja sen hyödyntämistä työn sisällöllisten lähtökohtien ja vakiintuneiden kertomusten kyseenalaistamiseksi.

Toivotan lämpimästi kaikille historiakulttuurin piirissä viihtyville sitkeyttä lukea *Museologia tänään*. Kirjan mukaan on hyvä, että museologia lähenee tieteenä informaatiotiedettä. Minä puolestani lykkäisin museologiaa filosofian perusteiden tuntemisen ja kriittisen ajattelun tielle. Mikäli museo on media, sen on raikastettava sisältöjään ja tarkistettava lähteitään.

FM Anne Isomursu on työskennellyt museoalalla 1980-luvun puolivälistä alkaen. Hänen erikoisalansa ovat valokuva-aineistot.